

UO‘K: 94(575.1):796.03

**O‘ZBEKISTONNING SPORT SOHASIDAGI XALQARO HAMKORLIGI:
TARIXIY TAHLIL**

Normo‘minov Aziz Sodiq o‘g‘li

Qarshi davlat universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya. *Maqolada mustaqillik yillarida O‘zbekistonning sport sohasidagi xalqaro hamkorligining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari tarixiy nuqtai nazardan tahlil qilingan. Xalqaro sport tashkilotlariga a‘zo bo‘lish jarayoni, Olimpiya o‘yinlari va boshqa nufuzli musobaqalardagi ishtirok natijalari, yirik xalqaro sport tadbirlarining mamlakatda o‘tkazilishi hamda bu jarayonni tartibga soluvchi normativ-huquqiy asoslar yoritilgan. Muallif hamkorlik tarixini uch bosqichga ajratib, har birining o‘ziga xos xususiyatlarini ochib bergan.*

Kalit so‘zlar: *sport diplomatiyasi, xalqaro hamkorlik, Olimpiya harakati, Milliy Olimpiya qo‘mitasi, xalqaro sport tashkilotlari, jahon chempionati, sport islohotlari.*

Аннотация. *В статье с исторической точки зрения анализируются этапы становления и развития международного сотрудничества Узбекистана в сфере спорта в годы независимости. Освещены процесс вступления в международные спортивные организации, результаты участия в Олимпийских играх и других престижных соревнованиях, проведение крупных международных спортивных мероприятий в стране, а также нормативно-правовая база этого процесса. Автор выделяет три этапа истории сотрудничества и раскрывает особенности каждого из них.*

Ключевые слова: *спортивная дипломатия, международное сотрудничество, Олимпийское движение, Национальный олимпийский комитет, международные спортивные организации, чемпионат мира, спортивные реформы.*

Abstract. *The article provides a historical analysis of the formation and development stages of Uzbekistan’s international cooperation in the field of sport during the years of independence. It examines the country’s accession to international sports organizations, its performance at the Olympic Games and other major competitions, the hosting of large international sporting events, and the legal and regulatory framework governing this process. The author divides the history of cooperation into three stages and identifies the distinctive features of each.*

Keywords: *sports diplomacy, international cooperation, Olympic movement, National Olympic Committee, international sports organizations, world championship, sports reforms.*

KIRISH

Sport zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimida davlatlarning tashqi siyosiy imijini shakllantiruvchi, xalqlar o'rtasida o'zaro ishonch va do'stlikni mustahkamlovchi muhim omillardan biriga aylandi. Xalqaro musobaqalar, Olimpiya harakati va sport diplomatiyasi orqali davlatlar nafaqat o'z sportchilarining salohiyatini namoyish etadi, balki madaniy-gumanitar aloqalarni kengaytirish, turizm va investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatiga ham ega bo'ladi. Shu jihatdan mustaqil O'zbekistonning sport sohasidagi xalqaro hamkorligi tarixini ilmiy asosda o'rganish milliy tarixshunoslikning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Mustaqillikning dastlabki yillaridanoq jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilandi. Sohoni huquqiy tartibga solish tizimi bosqichma-bosqich takomillashtirilib, 2015-yilda “Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida”gi Qonunning yangi tahriri qabul qilindi. Unda xalqaro sport tashkilotlari bilan hamkorlik qilish sohadagi davlat siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida mustahkamlab qo'yildi⁷.

So'nggi yillarda amalga oshirilgan islohotlar sohadagi xalqaro hamkorlikka yangi mazmun bag'ishladi. Jumladan, 2018-yilda sport sohasida davlat boshqaruvi tizimi tubdan qayta ko'rib chiqildi⁸, 2020-yilda esa jismoniy tarbiya va sportni 2025-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi tasdiqlandi⁹. Shuningdek, 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida sportni ommalashtirish va xalqaro maydonda mamlakat sportchilarining yuqori natijalarga erishishini ta'minlash vazifalari alohida belgilab berildi¹⁰.

Mazkur maqolaning maqsadi mustaqillik yillarida O'zbekistonning sport sohasidagi xalqaro hamkorligi shakllanishi va rivojlanishining asosiy bosqichlarini tarixiy jihatdan tahlil qilish, ularning o'ziga xos xususiyatlari va natijalarini aniqlashdan iborat.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda tarixiylik, xolislik va ilmiylik tamoyillariga tayanildi. Masalani yoritishda qiyosiy-tarixiy, muammoviy-xronologik, tizimli tahlil hamda statistik ma'lumotlarni umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning manbaviy asosini O'zbekiston Respublikasining sport sohasiga oid qonunlari, Prezident farmon va qarorlari, Xalqaro Olimpiya qo'mitasi, FIFA, Osiyo futbol konfederatsiyasi hamda boshqa xalqaro sport federatsiyalarining rasmiy ma'lumotlari tashkil etadi. Muammoviy-xronologik yondashuv asosida mustaqillik davridagi xalqaro sport hamkorligi uch bosqichga ajratib o'rganildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Birinchi bosqich (1991–2000-yillar): institutsional asoslarning yaratilishi.

⁷O'zbekiston Respublikasining “Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida”gi Qonuni (yangi tahriri). 2015-yil 4-sentyabr, O'RQ-394-son // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi: www.lex.uz

⁸O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-martdagi “Jismoniy tarbiya va sport sohasida davlat boshqaruvi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF-5368-son Farmoni // www.lex.uz

⁹O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-yanvardagi “O'zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va sportni yanada takomillashtirish va ommalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF-5924-son Farmoni // www.lex.uz

¹⁰O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”gi PF-60-son Farmoni // www.lex.uz

Davlat mustaqilligi qo‘lga kiritilgach, sobiq ittifoq sport tizimi doirasida faoliyat yuritgan respublika sport tuzilmalari mustaqil davlatning milliy sport tizimiga aylantirila boshlandi. 1992-yilda “Jismoniy tarbiya va sport to‘g‘risida”gi dastlabki Qonunning qabul qilinishi sohaning huquqiy asoslarini yaratdi¹¹. Xuddi shu yili O‘zbekiston Milliy Olimpiya qo‘mitasi tashkil etildi va u 1993-yilda Xalqaro Olimpiya qo‘mitasi tomonidan tan olinib, mamlakat jahon Olimpiya harakatining to‘laqonli a‘zosiga aylandi¹². Bu qadam O‘zbekiston sportchilariga Olimpiya o‘yinlarida mustaqil davlat bayrog‘i ostida ishtirok etish imkonini berdi.

Mazkur bosqichda milliy sport federatsiyalari tegishli xalqaro va qit’a tashkilotlariga a‘zo bo‘ldi. Xususan, O‘zbekiston futbol federatsiyasi 1994-yilda Osiyo futbol konfederatsiyasi va FIFA a‘zolariga qabul qilindi¹³. Shu yili Xirosimada bo‘lib o‘tgan XII Osiyo o‘yinlarida milliy futbol terma jamoasi g‘oliblikni qo‘lga kiritgani mamlakatning Osiyo sport maydonidagi ilk yirik yutuqlaridan biri bo‘ldi.

Mustaqil O‘zbekiston tarixidagi ilk Olimpiya oltin medali 1994-yilda Lillehammerda bo‘lib o‘tgan qishki Olimpiya o‘yinlarida qo‘lga kiritildi: fristayl bo‘yicha sportchi Lina Cheryazova akrobatika dasturida g‘olib bo‘ldi¹⁴. 1996-yilgi Atlanta yozgi Olimpiya o‘yinlarida O‘zbekiston terma jamoasi ilk bor mustaqil davlat sifatida qatnashib, bitta kumush va bitta bronza medalini qo‘lga kiritdi¹⁵. 2000-yilgi Sidney Olimpiadasida esa bokschi Muhammadqodir Abdullayevning oltin medali bilan birga jami to‘rtta medal qo‘lga kiritildi¹⁶. Ushbu natijalar mamlakat sportining xalqaro maydonda tan olinishida muhim ahamiyat kasb etdi.

Birinchi bosqich uchun xos jihat shundaki, bu davrda xalqaro hamkorlik asosan xalqaro tashkilotlarga a‘zo bo‘lish, musobaqalarda ishtirok etish va tashqi aloqalarning huquqiy-tashkiliy asoslarini shakllantirishga qaratildi. Moliyaviy imkoniyatlarning cheklanganligi va zamonaviy sport inshootlarining yetishmasligi bu davrda yirik xalqaro musobaqalarni mamlakatda o‘tkazish imkoniyatlarini chekladi.

Ikkinchi bosqich (2001–2016-yillar): hamkorlik ko‘lamlarining kengayishi.

Bu davrda sportning moddiy-texnik bazasini mustahkamlash va ommaviy sportni rivojlantirishga katta e‘tibor qaratildi. 2002-yilda O‘zbekiston bolalar sportini rivojlantirish jamg‘armasining tashkil etilishi natijasida respublika hududlarida ko‘plab zamonaviy sport majmualari barpo etildi¹⁷. Mazkur inshootlar keyinchalik xalqaro musobaqalar va o‘quv-mashg‘ulot yig‘inlarini o‘tkazish uchun muhim baza bo‘lib xizmat qildi.

Ushbu bosqichda mamlakatda xalqaro musobaqalarni muntazam o‘tkazish an‘anasi shakllandi. Jumladan, 1999-yildan boshlab Toshkentda o‘tkazib kelinayotgan “Tashkent Open” xalqaro ayollar tennis turniri Ayollar tennis assotsiatsiyasi (WTA) taqvimidan

¹¹O‘zbekiston Respublikasining 1992-yilda qabul qilingan “Jismoniy tarbiya va sport to‘g‘risida”gi Qonuni // O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining Axborotnomasi. – 1992.

¹²O‘zbekiston Milliy Olimpiya qo‘mitasi rasmiy sayti. – <https://olympic.uz>

¹³Osiyo futbol konfederatsiyasi (AFC) rasmiy sayti. – <https://www.the-afc.com>; FIFA rasmiy sayti. – <https://www.fifa.com>

¹⁴Lillehammer 1994 Olympic Winter Games: Results // Xalqaro Olimpiya qo‘mitasi rasmiy sayti. – <https://olympics.com>

¹⁵Atlanta 1996 Olympic Games: Medal Table // Xalqaro Olimpiya qo‘mitasi rasmiy sayti. – <https://olympics.com>

¹⁶Sydney 2000 Olympic Games: Medal Table // Xalqaro Olimpiya qo‘mitasi rasmiy sayti. – <https://olympics.com>

¹⁷O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2002-yil 24-oktyabrda “O‘zbekiston bolalar sportini rivojlantirish jamg‘armasini tuzish to‘g‘risida”gi PF-3154-son Farmoni // www.lex.uz

20-Sentyabr, 2026-yil

barqaror o‘rin egallagan musobaqalardan biriga aylandi¹⁸. Kurash, dzyudo, boks, erkin va yunon-rum kurashi kabi sport turlari bo‘yicha xalqaro turnirlar va qit‘a birinchiliklari ham mamlakatda tez-tez tashkil etila boshladi. Milliy sport turi bo‘lgan kurashning xalqaro maydonda ommalashishi va uning Osiyo o‘yinlari dasturiga kiritilishi O‘zbekistonning sport diplomatiyasidagi o‘ziga xos yutuqlaridan biri sifatida baholanadi.

Bosqichning yakuniy natijasi sifatida 2016-yilgi Rio-de-Janeyro Olimpiya o‘yinlarini ko‘rsatish mumkin. Unda O‘zbekiston terma jamoasi to‘rtta oltin, ikkita kumush va yettita bronza medalini qo‘lga kiritib, umumjamoaa hisobida 21-o‘rinni egalladi¹⁹. Bu natija o‘sha davrgacha mamlakat tarixidagi eng yuqori ko‘rsatkich bo‘lib, xorijiy murabbiylar tajribasini o‘rganish, xalqaro o‘quv-mashg‘ulot yig‘inlarida qatnashish va sport kadrlarini tayyorlash tizimini takomillashtirish sohasidagi hamkorlik samarasini yaqqol namoyon etdi.

Uchinchi bosqich (2017-yildan hozirgi kungacha): tizimli islohotlar va sport diplomatiyasining faollashuvi.

2017-yildan boshlab sport sohasida keng ko‘lamli islohotlar boshlandi. Dastlab ommaviy sportni rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlar belgilab olindi²⁰, 2018-yilda esa Jismoniy tarbiya va sport bo‘yicha davlat qo‘mitasi negizida vazirlik tashkil etilib, sohani boshqarish tizimi tubdan yangilandi²¹. Islohotlarning muhim yo‘nalishlaridan biri yirik xalqaro musobaqalarni mamlakatga jalb qilish, sport diplomatiyasi orqali O‘zbekistonning xalqaro nufuzini oshirish bo‘ldi.

Bu davrda O‘zbekiston bir qator jahon miqyosidagi musobaqalarga mezbonlik qildi. Jumladan, 2021-yil dekabrda Toshkentda og‘ir atletika bo‘yicha jahon chempionati²², 2022-yil oktyabrda dzyudo bo‘yicha jahon chempionati²³ o‘tkazildi. 2023-yilda mamlakatda o‘tkazilgan futbol bo‘yicha U-20 Osiyo kubogida O‘zbekiston yoshlar terma jamoasi g‘oliblikni qo‘lga kiritdi²⁴. Shu yili Toshkentda erkaklar o‘rtasida boks bo‘yicha jahon chempionati bo‘lib o‘tdi²⁵, 2024-yilda esa O‘zbekiston futzal bo‘yicha FIFA jahon chempionatiga mezbonlik qildi²⁶. Mazkur tadbirlar mamlakatning yirik xalqaro musobaqalarni yuqori saviyada tashkil eta olish salohiyatini namoyish etdi hamda sport turizmi va infratuzilmasi rivojiga turtki berdi.

Xalqaro hamkorlikning samarasi Olimpiya o‘yinlaridagi natijalarda ham yaqqol namoyon bo‘ldi. 2021-yilda o‘tkazilgan Tokio Olimpiadasida O‘zbekiston sportchilari uchta oltin medalni qo‘lga kiritgan bo‘lsa²⁷, 2024-yilgi Parij Olimpiya o‘yinlarida sakkizta oltin, ikkita kumush va uchta bronza medali bilan umumjamoaa hisobida 13-o‘rinni egallab, mustaqillik tarixidagi eng yuqori natijani qayd etdi²⁸. Futbol sohasida ham tarixiy yutuqqa

¹⁸Tashkent Open: tournament history // Ayollar tennis assotsiatsiyasi (WTA) rasmiy sayti. – <https://www.wtatennis.com>

¹⁹Rio 2016 Olympic Games: Medal Table // Xalqaro Olimpiya qo‘mitasi rasmiy sayti. – <https://olympics.com>

²⁰O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 3-iyundagi “Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-3031-son Qarori // www.lex.uz

²¹O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-martdagi PF-5368-son Farmoni // www.lex.uz

²²International Weightlifting Federation. 2021 IWF World Championships, Tashkent // <https://iwf.sport>

²³International Judo Federation. World Judo Championships Tashkent 2022 // <https://www.ijf.org>

²⁴AFC U20 Asian Cup Uzbekistan 2023 // Osiyo futbol konfederatsiyasi rasmiy sayti. – <https://www.the-afc.com>

²⁵IBA Men’s World Boxing Championships Tashkent 2023 // Xalqaro boks assotsiatsiyasi rasmiy sayti. – <https://www.iba.sport>

²⁶FIFA Futsal World Cup Uzbekistan 2024 // FIFA rasmiy sayti. – <https://www.fifa.com>

²⁷Tokyo 2020 Olympic Games: Medal Table // Xalqaro Olimpiya qo‘mitasi rasmiy sayti. – <https://olympics.com>

²⁸Paris 2024 Olympic Games: Medal Table // Xalqaro Olimpiya qo‘mitasi rasmiy sayti. – <https://olympics.com>

20-Sentyabr, 2026-yil

erishildi: 2025-yil iyun oyida milliy terma jamoa ilk bor FIFA jahon chempionati final bosqichiga yo‘llanmani qo‘lga kiritdi²⁹.

Uchinchi bosqichning o‘ziga xos xususiyati shundaki, xalqaro hamkorlik tarqoq tadbirlar majmuidan izchil davlat siyosatiga aylandi. Xorijiy davlatlarning sport vazirliklari va qo‘mitalari bilan ikki tomonlama hamkorlik memorandumlari imzolanib, murabbiylar almashinuvi, qo‘shma o‘quv-mashg‘ulot yig‘inlari, sport tibbiyoti va antidoping sohasidagi tajriba almashish kabi yo‘nalishlar faollashdi. Shu bilan birga, xorijlik mutaxassislarni jalb qilish va mahalliy murabbiylarning malakasini xorijda oshirish amaliyoti kengaydi.

XULOSA

O‘tkazilgan tahlil asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin. Birinchidan, mustaqillik yillarida O‘zbekistonning sport sohasidagi xalqaro hamkorligi institutsional asoslarni yaratish, hamkorlik ko‘lamini kengaytirish hamda tizimli islohotlar va faol sport diplomatiyasi bosqichlarini bosib o‘tdi. Ikkinchidan, xalqaro sport tashkilotlariga a‘zolik va huquqiy bazaning muntazam takomillashtirilishi hamkorlikning barqaror rivojlanishini ta‘minladi. Uchinchidan, yirik xalqaro musobaqalarga mezbonlik qilish mamlakatning xalqaro nufuzini oshirish, sport infratuzilmasi va turizmni rivojlantirishning samarali vositasiga aylandi. To‘rtinchidan, xalqaro hamkorlik natijalari Olimpiya o‘yinlari va jahon chempionatlaridagi yutuqlarda yaqqol aks etdi.

Kelgusida sohadagi xalqaro hamkorlikni yanada rivojlantirish uchun ikki tomonlama aloqalar tarixini arxiv manbalari asosida chuqurroq o‘rganish, mintaqaviy hamkorlik tajribasini umumlashtirish hamda sport diplomatiyasining ilmiy-nazariy asoslarini ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Jismoniy tarbiya va sport to‘g‘risida”gi Qonuni (yangi tahriri). 2015-yil 4-sentyabr, O‘RQ-394-son // www.lex.uz
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2002-yil 24-oktyabrdagi PF-3154-son Farmoni // www.lex.uz
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 3-iyundagi PQ-3031-son Qarori // www.lex.uz
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-martdagi PF-5368-son Farmoni // www.lex.uz
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-yanvardagi PF-5924-son Farmoni // www.lex.uz
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni // www.lex.uz
7. O‘zbekiston Milliy Olimpiya qo‘mitasi rasmiy sayti. – <https://olympic.uz>
8. Xalqaro Olimpiya qo‘mitasi rasmiy sayti. – <https://olympics.com>
9. FIFA rasmiy sayti. – <https://www.fifa.com>

²⁹FIFA World Cup 26: Asian Qualifiers // FIFA rasmiy sayti. – <https://www.fifa.com>

20-Sentyabr, 2026-yil

10. Osiyo futbol konfederatsiyasi rasmiy sayti. – <https://www.the-afc.com>
11. International Judo Federation. – <https://www.ijf.org>
12. International Weightlifting Federation. – <https://iwf.sport>

